

בבית המשפט העליון בירושלים

דנג"ץ 204/13
קבוע ליום 17.6.14

בעניין:

1. **סעיד צלאח**
(אסיר בבית סוהר גלבווע)

ע"י עוה"ד עביר בָּכָר מהקליניקה המשפטית לזכויות ושיקום אסירים –
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה, הר הכרמל, חיפה (מ"ר 33825) –
טל. 04-9815327; נייד 0503025502; פקס. 0722449452
דוא"ל: abeer.baker@gmail.com

המבקש ברע"ב 2459/12

2. **ראווי פואד סולטאני**
(אסיר בבית סוהר נפחא)

באמצעות עוה"ד חסן ג'בארין ו/או ארנה כהן ו/או רימא איוב
ו/או ג'לאל דקואר ו/או סוהאד בשארה ו/או סאוסן זהר ו/או
פאטמה אל-עג'ו ו/או אראם מחאמיד ו/או נדים שחאדה
מעדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
רח' יפו, 94 ת.ד. 8921 חיפה, 31090 טל. 04-9501610 - פקס. 04-9503140

המבקש ברע"ב 2539/12

3. **מוחמד כרים יונס**
(אסיר בבית סוהר הדירים)

באמצעות עוה"ד לילה מרגלית ו/או דן יקיר ואח' **מהאגודה לזכויות האזרח בישראל**;
רח' נחלת בנימין, 75 תל-אביב 65154
טל; 03-5608185; פקס. 03-5608165

המבקש ברע"ב 4063/12

- נ ג ד -

1. **שרות בתי הסוהר**
2. **מדינת ישראל**

על-ידי ב"כ מפרקליטות המדינה משרד המשפטים,
ירושלים טלפון 02-6466450 פקס. 02-6467011

המשיבים ברע"ב 2459/12
וברע"ב 4063/12

2. **האוניברסיטה הפתוחה (משיבה פורמאלית)**

על ידי עוה"ד סלי ברון, הלשכה המשפטית;
דרך האוניברסיטה 1, ת.ד. 808 רעננה 4310 טל. 09-7781119; פקס 09-97780908 :

המשיבים ברע"ב 2539/12

ובעניין:

מרצים וחוקרים מהאוניברסיטה הפתוחה

1. פרופ' יאיר אורון
2. פרופ' זאב רוזנהק
3. ד"ר עמנואלה קרן
4. ד"ר טל שובל
5. ד"ר יאיר שליין
6. שרון לוזון, M.A.
7. שושנה הלפר
8. ד"ר דפנה הירש
9. ד"ר אופיר מינץ-מנור

כולם ע"י עוה"ד אדם פיש, שחר הופמן ואח'
 משרד בן ארי - פיש, עורכי דין ונוטריון
 משד' מוריה 50, חיפה 34572
 טל: 04-8371505; פקס: 04-8370231

המבקשים להצטרף לדיון

בקשה להצטרף לדיון כידידי בית המשפט

מוגשת בזאת לבית המשפט הנכבד בקשה להצטרף כידידי בית המשפט לדיון בדנג"ץ 204/13
 הקבוע ליום 17.6.2014.

א. מבוא

1. המבקשים הביעו דעתם בנושא העומד לדיון, בגילוי דעת שהתפרסם בעתון "הארץ" ביום 9.1.13 ואשר עליו חתמו רבים כמאה חברי סגל ועובדים מהאוניברסיטה הפתוחה, כולל סגנית נשיא האוניברסיטה דאז פרופ' תמר הרמן וכן פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן, ד"ר דפנה הירש, ד"ר אפיר מינץ-מנור, פרופ' יוסי דהאן, פרופ' יאיר אורון ופרופ' יגיל לוי, כי מחויבותה של המדינה היא לקיים את הזכות אשר ניתנה לעותרים משנת 1994 ואילך ללמוד במסגרת האקדמית של האו"פ, כולל לימודים לתואר גבוה, ולחזור בה משלילת זכות זו שהופעלה בשלהי המאבק לשחרורו של שליט.
2. העתירות נדחו על ידי בתי המשפט המחוזיים והערעורים שהוגשו לבית המשפט העליון נדחו בעיקר משני טעמים:

הטעם האחד - הזכות להשכלה גבוהה אינה מבוססת על חוקי יסוד, כדברי כב' הנשיא גרוניס: "לא נמצא בדין, כולל המשפט החוקתי עיגון לזכותו של אסיר ללמוד לימודים גבוהים תוך שהותו בכלא".

הטעם השני - שלילת הזכות כאמור מאסירים בטחוניים במובחן מאסירים פליליים, אשר מהם לא נשללה זכות זו, אינה מהווה הפליה אסורה, כדברי ההחלטה: "כאשר זכות מסוימת ניתנת לאסיר פלילי אך אינה ניתנת לאסיר ביטחוני .... אין פסול באבחנה המותרת"
3. מטרת המבקשים דנן היא להביע את עמדתם לא מן ההיבט המשפטי והחוקתי - על היבטים אלה אמונים באי כוח העותרים: האגודה לזכויות האזרח, עדאלה והקליניקה המשפטית אוניברסיטת חיפה - אלא מנקודת המבט של מלומדים העוסקים שנים רבות בהענקת השכלה למבוגרים, כולל אסירים המרצים עונשי מאסר בבתי הכלא,

ומודעים מתוקף ניסיונם על מידת ההשפעה של ההשכלה הנרכשת על האסירים – על התנהגותם והתנהלותם בעת היותם בכלא ועל עתידם לאחר שחרורם מהכלא.

4. אף על פי כן לא נוכל להימנע מהערות מספר אשר בוודאי עלו בהרחבה בסיכומיהם של ב"כ העותרים:

הזכות שניתנה לאסירים לרכוש השכלה גבוהה אמנם אינה זכות יסוד, אולם היא זכות חשובה ביותר, הגבלתה או מניעתה של זכות זו חייבת להיות מוצדקת בטעמים רלוונטיים וכנים ואסור שמניעת הזכות תשמש כאמצעי ענישה או הפחדה.

כדבריו של נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק שהובאו בגילוי דעת הנ"ל: "זכויות האסירים אינן מוחלטות, הן יחסיות, ניתן להגבילן אך להגבלה יש גבולות - ההגבלה צריכה להיות לתכלית ראויה, היא צריכה להיות במידה הדרושה בלבד".

ב. התנאים הנדרשים מידיד בית המשפט

5. מעמדו של ידיד בית המשפט התגבש בהלכה הפסוקה והתנאים הנדרשים לשם צירוף מבקש לדיון בבית המשפט כפי שנקבעו בפרשת כוזלי מ"ח 7929/96 **כוזלי נ' מדינת ישראל** פ"ד נג(1) 529, 556 הם:

• צירופו של המבקש כידיד בית המשפט לא יכביד על ניהול המשפט, לא יאריך את הדיונים ולא יסרב אותם;

• ביכולתו של המבקש לתרום תוספת משמעותית לעמדתו של הצד שבו הוא תומך;

• למבקש מומחיות ונסיון בנושא בו הוא מבקש להציג את עמדתו;

• המבקש בקי בהליכים ובפרוצדורה.

6. מן הראוי להוסיף כי קיומו של בעל דין אינו שולל לחלוטין את האפשרות להצטרפותו של 'עותר ציבורי' נוסף, אלא יש לבחון האם עומד המבקש באמות המידה שנקבעו בפסיקת בית המשפט העליון בבשג"צ 852/86 **אלוני ואח' נ' שר המשפטים ואח'**, פ"ד מא(2) 1, 5, בו נקבע כי "בג"צ רשאי לבחון בקפידה, אם יש בהצטרפות כדי לתרום לבירור הנאות והמלא של הפלוגתא, וליצור, כתוצאה מכך, חיץ מפני הצטרפות של בעלי דין נוספים לעתירה קיימת, או להגביל את מספרם של העותרים בעלי אינטרס ציבורי כללי".

7. ואכן התנאים העיקריים להצטרפות קשורים באופן ישיר לידע ולניסיון המקצועי של המבקשים בהוראה ובהדרכת הסטודנטים ובניתוח התועלת המופקת מן ההשתתפות בתכנית. כפי שנראה להלן המבקשים ממלאים תנאים אלו במידה מירבית.

ג. הרקע המקצועי – מדעי של המבקשים להצטרף

8. פרופ' יאיר אורון, פרופסור אמריטוס במחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה, ולתקשורת. מחשובי חוקרי הגינוסייד בעולם. פרסם עשרות ספרים בנושא הגינוסייד ובנושא הזהות היהודית-ישראלית. "אבי" הקורס ג'ינוסייד והעורך הראשי של סדרה בת 12 ספרים, הכוללת דיונים תיאורטיים בג'ינוסייד ומקרי בוחן. קורס זו זוכה להצלחה גדולה בקרב הסטודנטים באו"פ, כמו גם בקרב האסירים.

9. פרופ' זאב רוזנהק, ראש המחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת (המחלקה שבה לומדים רוב האסירים). תחומי מחקר: סוציולוגיה פוליטית וכלכלית, מדינת הרווחה, אזרחות, הגירת עבודה. פרסם ספרים ועשרות מאמרים בכתבי עת מובילים בארץ ובעולם.
10. ד"ר אלה (עמנואלה) קרון, חקרה את מקומו של סחר העבדים בזיכרון הקולקטיבי בגאנה. מרכזת את הקורסים: צמיחת המדינות החדשות באפריקה, משטר ופוליטיקה באפריקה, אפריקה ביחסים הבינלאומיים, זכויות האדם ביחסים הבינלאומיים והסחורה האנושית – עבדות וסחר בעבדים באפריקה וממנה. במסגרת זו לימדה אסירים רבים, בעיקר בקורסים צמיחת המדינות החדשות באפריקה וזכויות האדם ביחסים הבינלאומיים.
11. ד"ר טל שובל, חוקר בתחום ההיסטוריה של המזרח התיכון, מחקריו עוסקים בערים הערביות הגדולות באימפריה העות'מאנית. מרכז את הקורסים: המזרח התיכון בימינו, נוער חינוך ופוליטיקה במזרח התיכון ויהודי תימן: היסטוריה, חברה, תרבות, במסגרתם למדו אסירים וגם כתבו עבודות סמינריוניות.
12. ד"ר יאיר שליין, מתמחה בפילוסופיה יוונית אך חקר וכתב גם על נושאים נוספים, הקשורים לאתיקה ולהשוואה בין מושגי יסוד של האתיקה בעולם העתיק לבין מושגי מפתח של תורות מוסר מודרניות. מרכז את הקורסים: "פילוסופיה יוונית", "מבוא לאתיקה" ו"שוויון ואי שוויון מבט פילוסופי". במסגרת ההוראה לימד מספר אסירים וכן הנחה אסירים בכתיבת עבודות סמינריוניות.
13. שרון לוזון, מנחה במחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת, בקורסים מלחמה ואסטרטגיה וביטחון לאומי בישראל. לימד אסירים רבים, ואף ערך מפגשי הנחייה בבתי הכלא שקמה, אשל והדרים. פגש למעלה מחמישים אסירים ובדק עבודות של רבים מהם.
14. שושנה הלפר, עובדת במחלקה ליעוץ ללימודים אקדמיים. ייעצה לעשרות אסירים בכלא לגבי לימודיהם באמצעות מכתבים ודרך בני המשפחות בטלפון.
15. ד"ר דפנה הירש, חברת סגל בכיר במחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת. עוסקת במחקר תרבות חיי היום יום בחברה היהודית בתקופת המנדט. פרסמה מאמרים בנושא בכתבי עת מובילים בארץ ובעולם.
16. ד"ר אופיר מינץ-מנור, חבר סגל בכיר במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות. חוקר ומפרסם בתחום התרבות והספרות היהודית והנוצרית בשלהי העת העתיקה.

עינינו הרואות כי למבקשים ידע רב במגוון רחב של נושאים הכוללים את נושאי הלימוד העיקריים שבהם ניתנת הוראה והדרכה לתלמידים של האו"פ. יש להם ניסיון עשיר במגע ישיר עם אסירים כסטודנטים כפי שהם משתקפים בלימודים, בשיחות ובוויכוחים ערים בכיתות ובעבודות המשקפות את הערכים שנרכשו במסגרת לימודיהם.

ד. התועלת האישית שאסיר יכול להפיק מרכישת השכלה

17. על התועלת האישית עמדו ב"כ העותרים ברע"ב 4063/12, משום מה לא הייתה בהמשך הדיונים התייחסות להיבט זה של רכישת השכלה ע"י אסירים, אמנם המחקרים המצוטטים מתייחסים לאסירים פליליים בעוד אשר האסירים שעליהם מתנהל הדיון הנוכחי הם אסירים ביטחוניים, אולם הצד השווה ביניהם הוא העימות שמתקיים דרך קבע בין האסיר לבין הרשות, בעיקר בעניין אי הציות לחוק והשימוש באמצעים אלימים.

18. מחקרים מוכיחים כי קיים קשר שלילי ברור בין השתתפות בלימודים אקדמיים של אסירים לבין רמת העוינות והניכור שלהם כלפי השלטון. מתברר שלימודים אקדמיים משפיעים לטובה על סיכויי השיקום של האסירים וכן על המשמעת בתוך בתי הכלא (Stevens D. J. & Ward C. S., "College Education and Recidivism: Educating) Criminals is Meritorious" *Journal of Correctional Education*, Vol. 48, No. 3 (1997); Gerber J. & Fritsch E. J., "Adult Academic and Vocational Correctional Education Programs: A Review of Recent Research" *Journal of Offender Rehabilitation*, Vol 22, Issue 1-2 (1995).

19. באחד המחקרים דווח כי מספר המאסרים החוזרים בקרב אסירות אמריקאיות שהשתתפו בתוכניות לימודים בקולג' במהלך מאסרן היה נמוך פי 4 מאשר בקרב אסירות שלא למדו במהלך מאסרן. גם במהלך שהותן בכלא השפיעו הלימודים לטובה על התנהגותן של האסירות שלקחו חלק בלימודים, על מעורבותן החיובית בתוכניות שיקום ועל יצירת אווירה רגועה יותר בתוך בית הכלא. (Torre M. E & Fine M., "Bar None: Extending Affirmative Action to Higher Education in Prison" *Journal of Social Issues*, Vol. 61, No.3, p, 579, 583, 587-588 (2005))

20. המסקנה העיקרית היא כי להשכלה השפעה ממתנת על ההתנהגות ועל היחסים החברתיים בין האסירים לבין עצמם בתוך בית הכלא ועל המשמעת והציות לחוקי ההתנהגות כלפי המסגרת. דבר שיש לו השתקפות חיובית ביחס למתרחש בתוך הכלא ויוצר מצב שבו ניתן לקיים תכניות שיקום ולהפניית אנרגיות לכיוונים חיוביים.

ה. השפעה ממתנת על אסירים ביטחוניים

21. אסירים ביטחוניים מודרכים ומונחים על ידי שאיפות אידיאולוגיות ולאומניות וההשכלה הנרכשת יכולה ללמד שאין מרשם אחד ויחיד להגשמתן של השאיפות הללו ולישוב הניגודים בין השאיפות של האסירים לבין המדינה.

22. המצב שניתן לשאוף אליו הוא שהיחסים, בין האסירים לבין עצמם ובין האסירים לחברה שכלאה אותם, יתנהלו בדרך של הידברות המבוססת על הבנה הדדית. בדרך כלל ההידברות נדחית על ידי הסטת המאבקים לפסים אלימים אשר מונעים ומחסלים כל סיכוי להידברות מתוך הקשבה אחר והבנה למניעיו ובעיותיו של האחר.

23. ההשכלה יכולה לספק לאסיר הביטחוני כלים לרציונליזציה של המאבק שבו הוא נתון, ניתנת לו הזדמנות להכיר מצבים אלה מתוך התבוננות היסטורית בסיטואציות דומות. האסיר לומד להכיר ולהבין את המניעים של הצד האחר שאתו הוא מצוי בעימות וכי יש צורך במציאת דרכים לשכנוע הצד שכנגד. הבנה של חוסר התוחלת של מאבק אלים ושל נכונות לפשרות "כואבות" אך בלתי נמנעות.

24. רכישת ההשכלה היא חיונית ליצירתה של חברה דמוקרטית ובסיס כוחה של חברה כזו לעמוד בקשיים מבפנים ומבחוץ. רכישת ההשכלה מסייעת לאסיר להכיר שהמצב של שאיפה לעצמאות לאומיות אינו יחידי בהיסטוריה האנושית ואינו יכול להתממש על ידי חיסולו של הצד האחר.

נושאים אלה זכו לדיונים נרחבים בספרות המקצועית, ראה למשל:

"ההשכלה זרז להשתתפות פוליטית", דנה בלאנדר – "פרלמנט", גליון 54, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ייצוב עצבי הממשל" בעריכת גדעון דורון, המרכז הישראלי להעצמת האזרח (ע"ר) ואוניברסיטת תל אביב.

"פוטנציאל התמיכה באלימות פוליטית", חסיימי, פדהצור, בריכטה – "פוליטיקה", יולי 2000.

נתונים על שיעור בעלי השכלה גבוהה, ראה: יוזמות קרן אברהם – אוגדן מידע 2009

1. סיכום

25. לאור כל האמור לעיל מתבקש בית המשפט הנכבד לצרף את המבקשים לדיון הקבוע במעמד של ידידי בית המשפט.

26. בית המשפט הנכבד מתבקש להורות על קיום דיון נוסף בשאלת שלילת זכותם של העותרים, האסירים הביטחוניים, לרכוש השכלה במסגרת האוניברסיטה הפתוחה.

27. לחילופין מתבקש בית המשפט הנכבד להורות על קיום דיון נוסף בשאלה האם ההבחנה בעניין הזכות להשכלה, בין האסירים הביטחוניים לבין האסירים הפליליים, מהווה הפליה אסורה ואחת דינה להתבטל.

היום: 19 בפברואר 2014

שחר הופמן, עו"ד

ב"כ המבקשים